

CE AM ÎNVĂȚAT DE LA MIRCEA MALIȚA?

DAN DUNGACIU

Prof. univ. dr., Director ISPRI

Președinte FUMN

Mircea Malița a ajuns la 90 de ani. La o aniversare de acest fel se așteaptă, invariabil, și bilanțuri. Dincolo de dimensiunile formale, cantitative, ale acestora, importante sunt celelalte, formative, roditoare, mănoase – adevăratele urme pe care cineva, ajuns la această vârstă, le lasă spre moștenire. Despre un asemenea bilanț lucrător, fără a avea pretenția de exhaustivitate, am să vorbesc și eu mai departe.

Care e moștenirea propedeutică a gânditorului, diplomatul și academicianului pe care îl omagiem astăzi? Pe scurt, ce am învățat eu de la academicianul Mircea Malița.

1. Anvergura

Există un text din 1962 a lui Tudor Arghezi, scris în urma participării acestuia, la Geneva, la ședința Comitetului celor optsprezece state pentru dezarmare: „Prezida într-adevăr România în persoana sau, mai exact, personalitatea ministrului nostru adjunct, Mircea Malița, șeful delegației românești, pe care l-am cunoscut de abia atunci. L-am văzut făcând ordine între neamuri și nații, cu un ciocan bătut în catedră ori de câte ori se ivea momentul confuz”¹.

Mircea Malița a avut această vocație pe care o identifica Arghezi – „să facă ordine între neamuri și nații” –, de la tribune internaționale, de la mesele de negocieri sau în misiuni secrete, unele clasificate încă. Platforma însă i-a fost drastic limitată. „În ceea ce mă privește am făcut diplomație sub Dej și Ceaușescu”... Dar, în ciuda vremurilor – sau tocmai pentru asta! – a lăsat, ca lider al unei generații remarcabile și mentor al celor ce aveau să urmeze, acțiuni, misiuni și pagini memorabile în istoria postbelică a diplomației românești.

Chiar dacă nu a făcut, cum i-ar fi plăcut – „să facă ordine între neamuri și nații”, Mircea Malița ne-a lăsat o lecție esențială: cea a *anvergurii*. Aparent e greu să obții așa ceva când faci diplomație sub Gheorghe Gheorghiu Dej, dar miza

¹ Acest text se bazează, cu precădere, pe numeroasele dialoguri pe care le-am avut cu domnul Mircea Malița de-a lungul anilor, o parte dintre acestea fiind concretizate în Mircea Malița și Dan Dungaciu, *Istoria prin ochii diplomatului*, Editura RAO, București, 2014.
Rev. Șt. Pol. Rel. Int., XIV, 1, pp. 5–14, București, 2017.

lui Mircea Malița asta a fost. A jucat de fiecare dată, atunci când a putut, „la mare“, cum se spune, a țintit de fiecare dată sus. Animat de un profund orgoliu de diplomat născut într-o țară mică, a fost convins că toate acțiunile trebuie să capete anvergură: nu din vanitate, nu din orgoliu, ci din utilitate pragmatică. A înțeles foarte bine că atâta vreme cât gândește minor, România va rămâne minoră. Și a încercat să fie toată viața și cariera lui în tabăra celor care au gândit major.

Performanțele sale stau sub acest semn. De la Asociația de Drept Internațional și Relații Internaționale (ADIRI) la Clubul de la Roma, de la volumele publicate la Oxford la revista *Millenium* a Fundației Universitare a Mării Negre.

Doar două exemple vom consemna aici. De ADIRI se leagă, poate, unul dintre cele mai importante evenimente internaționale găzduite de România, respectiv Colocviul de la București – 26-28 iunie 1969, demn de a fi catalogat „precurosul“ Conferinței de la Helsinki din 1975. E suficient să citim lista cu participanții la respectiva conferință și să avem măsura anvergurii evenimentului. Conferința a fost deschisă de mesajul secretarului general al ONU U Thant și i-a avut drept invitați pe: Bruno Coppieters, director general al Institutului Regal de Relații Internaționale din Bruxelles, ambasadorul George Ignatiev, reprezentantul Canadei în Comitetul de Dezarmare de la Geneva, generalul André Beaufre, director al Institutului Francez de Studii Strategice, Michel Tatu, redactor la *Le Monde*, prof. Pierre Hassner, ale cărui cărți erau în plină circulație la Paris, Sir Geoffrey de Freitas din Londra, John Campbell, Consiliul pentru Relații Externe, New York, Luca Pavolini, directorul revistei *Rinascita* din Roma, Camille Aboussouan, reprezentantul Libanului la UNESCO, Johan Galtung, director al Institutului de Cercetare a Păcii, Oslo și șef de școală care a atras tineret din toate țările, Lefkos Clerides, directorul Baroului de Avocați și viitor președinte al Ciprului, Jacques Freymond, directorul Institutului de Înalte Studii Internaționale din Geneva, Arthur Schlesinger, New York, consilier al președintelui Kennedy, iar din partea organismelor internaționale, Janez Stanovnik, secretarul general al Comisiei Economice Europene a ONU de la Geneva, directorul general al oficiului ONU Geneva, Francis Blanchard, director general adjunct (și apoi plin) al Biroului Internațional al Muncii.

Un eveniment care rămâne, comparativ cu ce sunt capabile să organizeze astăzi instituțiile de resort ale statului român, un reper imprescriptibil.

Fundația Universitară a Mării Negre, ca să trecem la al doilea exemplu, a fost și ea un proiect regional de anvergură pe care l-a lansat și l-a ridicat în anii '90 la un nivel la care nu s-a mai ridicat nicio altă organizație românească de profil. Totul a început în anul 1992, când guvernele țărilor riverane s-au reunit și s-au hotărât să facă din această reuniune un organism permanent de consultare al riveranilor de la Marea Neagră. Evenimentul fundamental a fost Conferința de la Istanbul, din 25 iunie 1992, când s-a adoptat, prin semnarea unei Declarații, inițiativa Cooperării Economice a Mării Negre (CEMN). Mircea Malița a lansat, prin Traian Chebelev, pe atunci consilier al președintelui României, ideea că în România există o preocupare a intelectualilor români „de a forma pe plan științific, educativ, un instrument de colaborare pentru aceleași țări riverane. Țările acestea erau, în fond, riveranii propriu-ziși, pe care îi știam, Rusia, Ucraina, noi, Bulgaria, Turcia, dar pentru că turcii erau acolo trebuia să se dea o satisfacție și grecilor,

care aveau un trecut legat de Marea Neagră, deci a fost și Grecia și apoi au mai fost țări care nu erau neapărat la Marea Neagră, cum e Azerbaidjan“.

Treptat, FUMN a dobândit statut consultativ pe lângă ONU/ECOSOC, cel de observator pe lângă Consiliul Europei, iar Institutul Internațional din Malta a desemnat-o ca punct de referință pentru regiunea Mării Negre. Consiliul Științific al FUMN a cuprins personalități remarcabile, cum ar fi comandantul Jean Cousteau, exploratorul norvegian Heyerdal, Yehudi Menuhin, Saburo Okia – părintele miracolului japonez, Elisabeth Mann-Borgese (fiica lui Th. Mann), scriitorul francez Jean d'Ormesson, gânditorul german Ulrich von Weizsäcker ș.a. Răsfoiți din curiozitate publicația *Millenium*, editată de FUMN în colaborare cu Academia Română și Asociația Română pentru Clubul de la Roma. Au apărut 13 numere și s-a oprit în 2005. Participanții la acest proiect sunt remarcabili, de la laureați ai premiului Nobel la personalități cunoscute și recunoscute în domeniile lor.

2. Viziunea strategică

Anvergura vine la pachet cu *viziunea strategică*. Termenii sunt, la limită, interșanjabili, de aceea o să mă refer tot la exemplele de mai sus.

Cea mai importantă și prețioasă acțiune a ADIRI, de pildă, a fost organizarea evenimentului menționat mai sus. Datele despre ea și ecoul ei pe plan european vorbesc de la sine, iar anvergura a fost asigurată. Despre miza strategică a evenimentului s-a vorbit, din păcate, mai puțin². Pe scurt, cel mai important lucru a fost adăugarea „C“-ului în titlul viitoarei reuniuni de la Helsinki, iar, după mărturiile recente ale lui Galtung, chiar organizarea în sine a conferinței datorează ceva spiritului Colocviul de la București din iunie 1969.

Cum s-a obținut asta? Și aici urmează un episod absolut remarcabil.

Cu ocazia Congresului Federației Internaționale de Studiul Viitorului organizat la București în 2013, pentru aniversarea a 40 de ani de la nașterea organizației, marele sociolog norvegian și inițiator al studiilor păcii, Johan Galtung s-a aflat la București. Unul dintre obiectivele prezenței sale a fost o întâlnire cu vechea sa cunoștință, Mircea Malița. Întâlnirea s-a produs, iar printre multele subiecte discutate la reședința acestuia din urmă, s-a numărat și o confesiune. Johan Galtung, pentru prima dată, i-a mărturisit colegului și prietenul său următorul episod: cu ocazia Colocviul de la București dedicat cooperării și securității europene din 1969, Galtung a avut o discuție cu Malița, la restaurantul Casei Oamenilor de Știință. La masă, diplomatul român îi povestește că tocmai participase la Sesiunea Comitetului de dezarmare de la ONU, din Geneva, unde a văzut și auzit că se discuta ceva de genul „teoriei primei lovituri“. A fost extrem de contrariat și impresionat atunci. Aceste experiențe i le-a împărtășit lui Galtung, i-a făcut scheme, desene, calcule pe un șervețel de la restaurant, i-a explicat în detaliu opiniile și temerile sale. Galtung asculta foarte interesat, chiar a luat șervețelul cu el la plecare.

² A se vedea Mircea Malița, *Litera „C“ – Cooperarea. Cuvântul, scopul și cadoul oferit de Colocviul de la București care a făcut posibilă Conferința de la Helsinki*, Dosar întocmit de Teodor Onea, București, Editura ISPRI, 2017.

După 45 de ani de la discuția aceea plină de tâlc, în apartamentul lui Mircea Malița, într-o confesiune la care a mai asistat și soția academicianului, Johan Galtung reamintește acea întâlnire și îi mărturisește lui Mircea Malița ceea ce nu-i mai pomenise niciodată până atunci. În vremea conferinței de la București, Galtung era, dacă nu consilier, în relații foarte bune cu președintele Finlandei, Urho Kekkonen, cu care a discutat inclusiv în perspectiva organizării viitoarei Conferințe de la Helsinki. Pentru Urho Kekkonen era tema majoră, dorea conferința, dar spunea că nu o face pentru că nu a primit semnale că Europa vestică ar fi interesată de așa ceva. Spunea că „m-am lămurit că nu vor, nu îi interesează securitatea comună, nu au motive“. Galtung îi povestește atunci președintelui Finlandei ceea ce auzise de la Malița în legătură cu „teoria primei lovituri“ și despre faptul că vesticii, la fel ca și esticii, au toate motivele din lume să se teamă pentru securitatea lor³. După această discuție Galtung-Kekkonen, înarmat inclusiv cu acest argument, președintele finlandez ar fi demarat cu mai mult succes pregătirile pentru conferință. „Nu ți-am spus asta până acum, dar așa au stat lucrurile. Eu de la tine știam de teoria primei lovituri, așa că trebuie să împart cu tine meritul acesta“ – a conchis Johan Galtung în locuința academicianului.

Cât și cum a contat demonstrația lui Mircea Malița de pe șervețelul de la Casa Oamenilor de Știință în perspectiva organizării Conferinței de la Helsinki din 1975 este greu de estimat. Dar dacă fostul consilier al președintelui Finlandei de la acea vreme a ținut să facă această confesiune, după mai bine de 40 de ani de la consumarea ei, ceva tot trebuie să fi fost...

A doua chestiune legată de viziunea strategică a lui Mircea Malița ține de Marea Neagră și de mizele și premisele care au fundamentat și FUMN.

Știm cu toții astăzi că a existat o bătălie acerbă între două concepții privind Marea Neagră: una că Marea Neagră este a riveranilor, iar a doua că Marea Neagră este mare deschisă. După cum spune academicianul: „A doua soluție nu avea mari simpatii, nici la ruși, nici la turci, mai ales la turci care știau că – vorbiți voi, vorbiți, dar cheia e la noi! Noi avem strâmtoarele! Ca să ajungi aici trebuie să se treacă prin Bosfor. Și cum ei au spus că pe acolo nu pot intra cum vor navele militare, la cheia asta, spun ei, ținem și nu vom renunța niciodată... Deci problema s-a pus înainte de război, în 1936, la Montreaux. Și atunci cele două idei s-au ciocnit. Anglia prezentă, voia mare liberă, Occidentul vroia și el, bineînțeles, mare liberă, în schimb rușii și turcii, cam singuri, eventual cu aliații lor din regiune, stăteau pe poziția că Marea Neagră este a celor din regiune“.

FUMN s-a croit în jurul conceptului titulescian al Mării Negre, dar, în jurul lui 2005, viziunea românească și euroatlantică asupra Mării Negre se modifică.

³ Așa numita „teorie a primei lovituri“ se referă la o plauzibilă înțelegere între cele două mari puteri care stipula faptul că orice posibil conflict nuclear, chiar și în cazul excepțional când nu va putea fi evitat, *să nu vizeze direct cele două mari superputeri*. Altminteri spus, dacă una dintre ele ar fi declanșat atacul nuclear, prima lovitură ar fi trebuit orientată nu spre teritoriul superputerii inamice, ci spre teritoriile aliaților acesteia! Riposta care ar fi urmat din partea celeilalte superputeri ar fi vizat, la rândul ei, tot un teritoriu aliat al inamicului. După acest set de lovituri, cele două superputeri se vor fi așezat la masa negocierilor, negrevate de o lovitură nucleară care să le afecteze nemijlocit. Miza „teoriei primei lovituri“ era așadar să evite un război nuclear mondial și să mențină posibilitatea revenirii la echilibrul sistemului inclusiv în cazul – excepțional – al unor prime lovituri nucleare.

România a devenit vârful de lance al unei politici care nu mai favoriza ideea Mării Negre ca mare a riveranilor, ci ca spațiu de înaintare a frontierei euroatlantice. Am putea spune că România a trecut de la o viziune tip Titulescu asupra Mării Negre, la una de tip Gheorghe Brătianu, care era mult mai apropiată de formula Mării Negre ca „lac rusesc“. Brătianu lega explicit și strict nivelul de securitate al României cu prezența sovietică sau rusească la Marea Neagră. Nu e întâmplător că FUMN, începând cu 2005, și-a redus prezența publică și, practic, a dispărut din peisaj. Academicianul a spus-o explicit: „Ne-am trezit dintr-o dată că nu avem ce să facem – ai cui suntem, Fundația ce mai face? Ce rost mai are Fundația, pentru că era construită, inițial, pe o idee a riveranilor. Vestul devenea din ce în ce mai pofticios la Marea Neagră – nu putea vorbi cu turcii și rușii, obiecțiunea lor era destul de puternică. Iar când a găsit un slujitor fidel al ideii care preferă să fie, în loc de riveran, săgeată a Occidentului în inima răsăriteană, s-a terminat. L-a folosit fără scrupule“.

O viziune strategică a ieșit din scenă în jurul anului 2005, cel puțin pentru o perioadă. Revine astăzi? Vom vedea. Dar asta e cu totul altă chestiune.

3. Curajul academic

Academicianul Malița trebuie invocat din punctul meu de vedere nu doar din perspectiva numărului mare de cărți pe care le-a publicat, ci mai ales pentru că, într-o serie din acestea, a avut curajul să se ia în piept cu teze care păreau sacrosante la nivelul spațiului public. Voi selecta aici doar una dintre ele, respectiv una dintre cele mai reziliante teze din domeniul relațiilor internaționale și nu numai: chestiunea Războiului Rece. Avem de-a face aici cu o veritabilă *teorie* a lui Mircea Malița pe această chestiune ale cărei cadre majore se cuvin explicitate⁴.

Suntem în plin Baudrillard! Căci Războiul Rece, vorba sociologului francez, „nu a avut loc“ pentru Mircea Malița! Mai concret, ceea ce s-a petrecut nu a fost tocmai un război, chiar dacă a fost prezent – și mai este! – în acești termeni. Ceea ce ne spune cărturarul Malița este consecința experienței nemijlocite pe care diplomatul Malița a desfășurat-o în acea perioadă. Teoria lui despre Războiul Rece ar putea să fie cel mai bine înțeleasă după o rețetă pe care un clasic al științelor sociale, Vilfredo Pareto, a consacrat-o în faimosul său *Traité de sociologie générale* (1917). Teoria se construiește prin metoda *inductivă*, pornind de la faptele sociale, după care este (re)testată, pe terenul realității, prin metoda *deductivă*. Ceea ce rezultă sunt o serie de legități, fie și slabe, ale disciplinei sociale.

În acest cadru trebuie înțeles și demersul cărturarului-diplomat Mircea Malița. Faptele pe care și-a construit, *inductiv*, teoria sunt evenimentele la care, direct sau indirect, a luat parte ca diplomat, plecând de la cele care implicau nemijlocit România și ajungând la cele care vizau relația dintre marii competitori ai vremii, SUA și URSS. Pe baza lor și-a construit viziunea care, odată stabilită, se reîn-

⁴ Mircea Malița, *Cold War Diplomacy. A Romanian Diplomat's Memoirs, Small Players/Big Gambits* Amazon, New York, 2014.

toarce în realitate, *deductiv*, de data asta, pentru a se valida și a da seama, concomitent, de aceasta. Iar viziunea sa este una care pivotează în jurul ideii deja sugerate: în realitate, Războiul Rece nu a avut loc!⁵

Pe scurt, miza polemică este aceasta. Războiul Rece este (încă) prezentat în lucrările clasice care îi sunt consacrate, inclusiv în manuale de genul celor utilizate de către NATO, prin viziuni care au în centru termenul „conflict”: conflict între cele două superputeri, conflict între cele două blocuri militare aferente și (tot) conflict între actorii din lumea a treia afiliați uneia sau alteia dintre tabere, inclusiv prin intervenții ale superputerilor acolo (Vietnam, Afganistan).

Mircea Malița spune că nu e tocmai așa! Din tot ce a văzut el în perioada în care a slujit ca diplomat, nu această paradigmă i se pare convingătoare. Nu acesta este cadrul cel bun de înțelegere. Războiul Rece a fost, în realitate, un soi de „pax atomică”, bazată pe așa numite „*proto-agreements*”-uri între marii competitori, care au funcționat pe mai multe paliere: confruntarea nucleare și cursa înarmărilor, atitudinea față de învinșii celui de-al doilea război mondial (ambele superputeri și-au asumat dezvoltarea și sprijinul statelor luate în gestiune, dar numai SUA a reușit să livreze), consens în ceea ce privește demantelarea regimurilor coloniale etc. În ceea ce privește războiul propagandistic, acesta era la ordinea zilei și nu făcea parte din zona *proto-înțelegerilor*. Confruntările ideologice sau războaiele mediatice erau la ordinea zilei, dar dincolo de ele existau filtre care mediau disputa. De aici și importanța serviciilor secrete, care erau, în timpul Războiului Rece, veritabile mecanisme de control, echilibru, garantori ai înțelegerilor fundamentale în cazul derapajelor politice. Firește, accidentele nu erau complet excluse: criza rachetelor din Cuba a fost o criză veritabilă, care putea, fie și printr-o eroare, declanșa o conflagrație, dar, ceea ce ne spune Mircea Malița, este că *episodul Cuba 1962, nu a fost reprezentativ pentru Războiul Rece – a fost excepția, nu regula intervalului denumit așa.*

4. Constructor de instituții

Mircea Malița este absolvent al Facultății de Filosofie a Universității din București, dar relația lui cu filosofia în sensul tehnic al cuvântului a fost și este relativ precară. Și nu pentru că nu a scris despre anumiți filosofi sau opere consacrate, ci pentru că a utilizat toate acestea în a doua instanță. Ca unelte, ca instrumente pentru altceva. Filosofii și filosofia nu au fost scopuri în sine, ci doar scopuri *pentru sine*.

Și asta e emblematic pentru personalitatea și osatura spirituală a domniei sale. Mircea Malița e un pragmatic, are un contact tenace cu realitatea, pentru el diferența dintre „a fi” și „a face” nu e fundamentală. E faustian. Mântuirea, pentru Mircea Malița, precum Faust-ul lui Goethe, este o chestiune de *faptă*. *A face*,

⁵ Redată succint, această viziune este prezentată și în Mircea Malitza, *Cold War Diplomacy. A Romanian Diplomat's Memoires*, Translation by Adrian George Sahlean, CreateSpace Independent Publishing Platform, 2014, pp. 239-260.

devine definitiv, de aici vocația sa pentru instituții, nu pentru sisteme filosofice. Mefistotel nu-i va lua sufletul academicianului Malița, pentru că faptele sale îl vor fi mântuit⁶...

Peste tot unde a fost, Mircea Malița a construit instituții. Și sunt multe și însemnate. Ar fi putut fi și mai multe, și mai însemnate, dacă nu ar fi fost, de prea multe ori, sub vremi. Am menționat deja Asociația de Drept Internațional și Relații Internaționale (ADIRI). Activitatea de la Ministerul Educației (februarie '70-octombrie '72), când a introdus limbile străine în sistemul românesc de educație, chestiune pe care o consideră: „cea mai populară măsură pe care am luat-o, importantă pentru nenumărați oameni. Până și astăzi primesc telefoane de la oameni care îmi spun că le-am schimbat viața pentru că au putut învăța engleza sau germana. Acum sunt stabiliți în străinătate, bunici, bătrâni. Acela a fost momentul“.

Dar nu e doar atât. Ar mai trebui amintite aici două. Centrul European de Învățământ Superior pe lângă UNESCO, care s-a făcut în România, nu în altă parte, iar esențial a fost că Mircea Malița era prieten cu directorul general al UNESCO de la ONU. A doua inițiativă a fost primul congres de studiu al viitorului. Atunci îi spunea „science of the future“, și s-a bucurat de o prezență remarcabilă, de mare anvergură la nivel internațional⁷. Ar fi putut să se constituie în bazele unei școli de prognoză care din păcate nu s-a putut naște și împlini în România acelor ani.

Urmează, nu în ordine, alte instituții pe care le-a creat sau consolidat în România: Clubul de la Roma, un program de pregătire al diplomaților, un fel de Master de specialitate, pe care Malița l-a inițiat, apoi FUMN, Revista Millenium, Comisia de prognoză a Academiei Române și multe altele.

5. Cultura contează

Spuneam mai sus că pentru Mircea Malița filosofia, cultura, în general, au fost un adjuvant. Dar asta nu înseamnă că nu au contat. Au contat, și încă cum. Cultura nu te face nici diplomat bun, nici ministru bun, nici profesor bun, nici politician bun – dar asta nu înseamnă că e un ingredient de care te poți dispensa nepedepsit. Iar pentru Mircea Malița, în orice ipostază s-a aflat, cultura a contat, dacă nu decisiv, atunci semnificativ. A făcut, de multe ori, diferența.

În prezentarea pe care o face publicația americană *Diplomatic dossier* din septembrie 1983, spațiul alocat ambasadorului român Mircea Malița este, practic, mai întins decât cel alocat celorlalte state răsăritene, iar dimensiunea academică nu le-a scăpat. Mircea Malița este caracterizat acolo ca „scholarly“: „Scholarly

⁶ „Căci urma zilei mele pământene, Nici în eoni nu poate să dispară, Și presimțind o fericire, ce înaltă se-nfiripa, Eu gust acum suprema clipă“ (Goethe).

⁷ Iată comentariul academicianului: „Și acum îmi aduc aminte de domnul Mugur Isărescu. Era tânăr, abia intrat în activitatea de cercetare și venise ca să asiste la conferința celui mai mare seminar de Future Science a prospectologului american Kahn, autorul faimoasei cărți – „Anul 2000“. Legat de acest eveniment, și acum Isărescu își amintește când cineva l-a întrebat pe Kahn: „Domnule, dumneata cum alegi între mai multe variante?“. Iar Kahn zice: „O aleg pe cea mai puțin probabilă!“ „Și care este foarte puțin probabilă acum?“, iar Kahn a răspuns: „China. Și acum își aduce aminte Isărescu de acel răspuns. Aberant atunci, actual astăzi“.

and candid, Mircea Malitza is the traditional, exemplary diplomat... Nothing that his chief duty is to sustain a dialogue between Romania and other countries, Malitza has been eager to associate himself with American universities and has lectured on campuses throughout the country“ (*Diplomatic Dossier, An Insider's Guide to International Washington*, Premier edition, September 1983).

Mircea Malița a participat la multe reuniuni, unele internaționale, când era în SUA, colabora cu instituții prestigioase, un centru de la Washington, Universitatea din Maryland, Universitatea Stanford, Universitatea de Stat din Ohio. În plus, a devenit un participant constant la activitățile de la *Council of Foreign Relations* în SUA, unde a ținut o conferință. De atunci, a intrat în circuit și i s-au deschis uși „în locuri în care n-aș fi ajuns niciodată, în statele din centru, în statele din sud, la statele vestice, peste tot. Eu cred că am ținut cel puțin 10 expuneri și erau plăcute și se terminau într-o atmosferă amicală“.

Mircea Malița este un cărturar indiscutabil și asta se vede în toate acțiunile pe care le-a întreprins, fie că a fost diplomat în Ministerul de Externe, fie în misiunile din Orientul Mijlociu sau Ministru al Educației. Rețeaua sa de relații, contacte de cel mai înalt nivel, invitațiile pe care le-a primit după ce cariera sa diplomatică s-a încheiat, sunt cel mai bun indiciu pentru faptul că a lăsat de fiecare dată o urmă, care nu a fost doar instituțională sau birocratică.

Repet: cultura nu te face un bun diplomat. Dar e greu să ajungi un mare diplomat fără anvergură culturală. Iar Mircea Malița a fost așa ceva.

6. Cumpătarea

A rămas faimoasă replica lui Ion I. C. Brătianu adresată marelui Nicolae Iorga la întrebarea: „Ce poate învăța un savant de la un inginer?“ Brătianu a răspuns, „Măsura, domnule profesor, măsura“.

Mircea Malița este un om cumpătat: în judecăți și abordări; e un diplomat prin formație și educație. Un diplomat care, dacă ar fi să-l încadrăm într-o linie de tradiție românească, ar fi cea *legalistă* a lui Take Ionescu și Titulescu, deși, temperamental, ar putea avea loc și pe linia politică, în forță, marcată de prestația lui Ion I. C. Brătianu sau a francezului Georges Clemenceau.

Cumpătarea aceasta i-a marcat de fiecare dată abordarea diplomatică și viziunea în relațiile internaționale. La un moment dat, discutând cu Domnia Sa despre un eveniment de la FUMN, în care erau implicați și chinezii, replică: „Chinezii?... Îmi plac. Dar știi de ce? Pentru că sunt mari... și mie îmi plac toți cei care sunt mari“.

Mircea Malița are, în relațiile internaționale, un realism unic. Cea mai bună teoretizare a acestui realism este tocmai „cumințenia pământului“, titlul și subtitlul uneia dintre cărțile cele mai iubite ale academicianului. Dar „cumințenia pământului“ nu este numai despre trecut ci și pentru prezent și viitor. Expresia acestei „cumințenii a pământului“ pentru statele mici în secolul XX și XXI o ilustrează Mircea Malița printr-un faimos decalog, în care contabilizează, pe urmele lui

Nicolae Titulescu, codul de conduită a statelor mici, un veritabil ghid de strategie și comportament. Iată-l pe scurt⁸:

„1. O țară mică construiește relații bune cu toate marile puteri. Nu are litigii cu ele, nu le provoacă, nu le insultă. Războaiele se termină prin încheierea păcii și marile puteri stau pe scaunele principale. În ultimă instanță ele iau deciziile asupra viitoarelor frontiere, statutului diferitelor țări mici, mărimii și teritoriilor lor.

2. Statele mici nu se lasă implicate în conflictele celor mari. Își asigură acest obiectiv, evitând alianțele în orice conflict. Principiul de bază este „ține-te departe și nu te băga“ când este vorba despre conflicte existente. Trebuie evitat riscul de a te trezi într-un război care nu te privește, în care odată intrat, accepți cele mai mari riscuri pentru propria supraviețuire.

3. Asigură-te de o stare internă echilibrată și ordonată. Luptele pentru putere ale partidelor politice sunt o primejdie constantă. Ele duc la cel mai mare pericol al războiului intern. Majoritatea războaielor din lume sunt cele interne.

4. Asigură-te de regimuri bazate nu doar pe votul ce poate fi influențat și falsificat, ci pe autoritatea unor oameni care prin definiție este măsurată de gradul de încredere pe care îl obțin. Autoritatea nu înseamnă dictatură. În cea mai mare măsură, soarta țărilor depinde de oamenii care stau în fruntea lor. Dezastrele provin de la dictatori ce se introduc prin forță și fraudă.

5. Toți dictatorii, fără excepție, sunt bolnavi. Suferă de grade diferite de hybris. Nu sunt capabili decât de a se vedea pe ei, cu ego-uri ca niște baloane, ignorând ce se petrece cu populația, orice se mișcă în afara lor și a unui cerc sigur de sicofanți.

6. Soluția o oferă exemplele marilor oameni consacrați binelui public, ca Roosevelt în SUA, Churchill în Anglia, De Gaulle în Franța.

7. Statul este prin definiție ocrotitorul și slujbașul menit să servească interesul public sau pe cel colectiv. Statul este cea mai frumoasă și nobilă instituție construită de cetățeni pentru a-i servi și apăra. Un cetățean într-un stat normal se uită la cartea lui de identitate, așa cum un om își mângâie dovada că deține o sumă mare de bani la bancă.

8. Feriți-vă de doctrine înșelătoare. Ele abundă, invadând creierile, transformă oamenii în turme anesteziate, capabile să se arunce singuri și de bunăvoie în prăpastii. Pe scurt: nu consumați droguri, nu vă lăsați prostiți, rămâneți lucizi.

9. Nu puteți convinge pe cei mari să facă războaie, dar feriți-vă de ele ca de ciumă. Un deget de vă prind și sunteți pierduți“.

7. Patriotismul

Ultima, dar nu cea din urmă lecție a lui Mircea Malița, este cea a *patriotismului*. Academicianului Malița nu îi plac sindrofiile, festivitățile, mai ales cele care îl vizează. Probabil că nici cea de acum, dar le acceptă și le recunoaște, uneori desemnat, importanța și semnificația. Așa cum nu îi place să fie laudat, să fie în

⁸ A se vedea în Mircea Malița, *Mare și mic*, Editura ISPRI, București, 2016.

prim plan, nu îi place să vorbească patriotic, bombastic, ritos. Nu îi place excesul în nimic, cu atât mai mult când vine vorba despre patrie.

Dar asta nu îl face mai puțin patriot. Iar asta se simte, până la urmă, în toate activitatea sa, diplomatică, științifică sau didactică. De la accentul masiv pe istoria românilor, pe care o citește, într-o formulă diplomatică, trecând prin *Pagini din trecutul diplomației românești* (1966) sau admirabila *Cumințenia pământului. Strategii de supraviețuire în istoria poporului român*, la care aș adăuga, cu voia dumneavoastră, și *Istoria prin ochii diplomatului*, totul palpită de un patriotism vibrant, dar discret, manifestat deseori mai degrabă negativ: critica situației în care a ajuns România și lipsa ei de orizont și perspectivă. În ultimă instanță, această pledoarie critică, această iritare a academicianului tot în numele patriotismului se face.

Vocația aceasta de constructor de instituții, de om al faptei și de patriot explică mult, dacă nu totul, din travaliul celui pe care îl omagiem aici. Iată cum sună ultimul punct din decalogul pe care l-am prezentat la secțiunea anterioară: „Munciți până când vă dor palmele sau capul. Nimic nu egalează energia de care puteți da dovadă. Ea e însoțită de tenacitate sau încăpățănare, dar și de convingere că se pot face schimbări în bine. Uneltele voastre devin mai bune în epoca tehnologiei și știți din ce în ce mai multe lucruri când știința transformă misterele în proiecte realizabile”⁹.

Dar munca și angajamentul nu sunt în gol. Au, de fiecare dată, chiar dacă nerostit, un țel și o miză. Mircea Malița nu este un Ulise fără Penelopa, iar despre asta aflăm în una dintre foarte rarele sale mărturisiri de credință în acest sens. Textul, dincolo de valoarea hermeneutică a unei vieți și a unei opere, are și o tâlcuire testamentară: „Rădăcinile mele, copilăria sunt toate aici. Am trăit și am lucrat pentru România. Numai pentru România! Nici un alt subiect nu am avut ca diplomat sau ca ministru. Nu m-am gândit decât la țară, la popor. Nu e vorba de nici o formulă patriotică, nici un fel de exclamație, nici un fel de imn. E o chestiune acolo, ascunsă în încrețiturile minții. Pe undeva, este o celulă care spune că ești român”.

⁹ Ibid.